

<http://www.tayjournal.com>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tayjournal>

Secondary School Students' Attitudes towards Individuals with Special Needs

id Süleyman Arslantaş, Asst. Prof. Dr., Corresponding Author
Necmettin Erbakan University Ahmet Keleşoğlu Education Faculty, Turkey
suleymanarslantas@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-4989-2893

id Tuğba Pürsün, Research Assistant
Necmettin Erbakan University Ahmet Keleşoğlu Education Faculty, Turkey
tugbapursun@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-5436-1464

id Mevlüt Aydoğmuş, Asst. Prof. Dr., Corresponding Author
Necmettin Erbakan University Ahmet Keleşoğlu Education Faculty, Turkey
maydogmus@erbakan.edu.tr
Orcid ID: 0000-0003-1286-2970

Article Type: Research Article

Received Date: 18.10.2020

Accepted Date: 12.04. 2021

Published Date: 28.06.2021

Tr/En: Tr

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software

Citation: Arslantaş, S., Pürsün, T. & Aydoğmuş, M. (2021). Secondary school students' attitudes towards individuals with special needs. *Türk Akademik Yayınlar Dergisi (TAY Journal)*, 5(1), 134-157.

Abstract

It is necessary to know which factors affect the attitudes of persons without disabilities towards persons with disabilities in order to change the negative attitudes towards persons with disabilities and to ensure social acceptance. In the study, it was aimed to determine the attitudes of middle school students towards individuals with special needs in terms of various variables. In this context, the attitudes of middle school students towards individuals with special needs were compared according to the variables of gender, age, school type and grade level. Secondary school students' attitudes towards individuals with special needs according to their school types were determined by cluster sampling method. Thus, a total of 2101 secondary school students studying in Konya City Center districts in the 2020-2021 academic year were included in the study. In the study where "Attitude Scale towards Individuals with Special Needs" was used as data collection tool, the data were analyzed with parametric statistical techniques. According to the findings of the research, it has been observed that the attitudes of middle school students towards individuals with special needs differ according to the location of the school where they study, gender, age, school type and age variables.

Keywords: Secondary school students, individual with special needs, attitude, demographic factors

Extended Summary

Introduction

It is necessary to reach solutions and measures by raising awareness in students especially during the education process regarding the attitude towards persons with disabilities. When the relevant literature is taken into consideration, it is seen that the attitudes shown to disabled individuals can change according to the place of residence, gender, class level, school type, presence of a disabled member in the family and having a disabled friend. It is necessary to know which factors affect the attitudes of persons without disabilities towards persons with disabilities in order to change the negative attitudes towards persons with disabilities and to ensure social acceptance. In the study, it was aimed to determine the attitudes of middle school students towards disabled individuals in terms of various variables. In this context, the attitudes of middle school students towards the disabled were analyzed by comparing them according to the variables of gender, age, school type and grade level.

Methods

In the study conducted on the basis of the quantitative paradigm, it aims to describe the past or present situation as it is (Karasar, 2000), with a large number of participants answering the same questions, measuring many variables, testing more than one hypothesis, and making comparative inferences from past behaviors, experiences or characteristics. A comparative relational survey model was used.

In this context, middle school students' attitudes towards disabled people according to their school types were determined by cluster sampling method. In order to increase the power of the sample to represent the universe, the number of participants in the sample was kept high. Thus, a total of 2101 secondary school students studying in Konya City Center districts in the 2020-2021 academic year were included in the study.

In the study, the "Attitude Towards Individuals with Special Needs" scale developed by the researchers was used. The scale developed for students studying in middle school 5-8 grades is in 5-point Likert form. The construct validity tests performed with exploratory and confirmatory factor analysis show that the scale consists of 21 items and three factors: friendship, fear and anxiety, and academic achievement. Among the parametric tests, the unrelated sample t test and One Way Variance Analysis Techniques were used in the analysis of the research data.

Results

According to the findings of the study, it has been observed that the attitudes of middle school students towards individuals with special needs differ according to the location of the school where they study, gender, age, school type and age variables. When these findings are examined in detail: The positive attitude of secondary school students towards the disabled is higher in the district of Karatay than in the other two districts compared to the central districts of Konya. The positive attitude of girls is higher than boys in secondary school students' attitudes towards disabled people according to their gender. The positive attitude level of middle school students towards disabled people according to their ages is higher in the 10 and 13 age group than in other age groups. The positive attitude level of middle school students towards disabled people according to their ages is higher in the 10 and 13 age group than in other age groups. Secondary school students' attitudes towards the disabled are higher than secondary schools in terms of the level of positive attitude among imam-hatip secondary school students.

Discussion and Conclusion

According to the findings obtained from the study, the positive attitude of middle school students towards the disabled is higher in the district of Karatay than in the other two districts compared to the central districts of Konya. The different attitudes of students towards disabled individuals on the basis of districts and the more positive attitudes of students in the district of Karatay can be explained by the positive attitudes of other individuals in the environment where the students live.

The positive attitude of girls is higher than boys in middle school students' attitudes towards disabled people according to their gender. It is possible to explain the fact that female students are more positive than male students by the fact that girls have more sensitivity and protective feelings, and they perform more helping and caring behaviors.

The positive attitude level of middle school students towards disabled people according to their age is higher in the 10 and 13 age group than in other age groups. Although negative attitudes towards disabled individuals coincide with the early ages (Richardson, Hastorf, Goodman, & Dornbusch, 1961), changes occur in attitudes when the school year begins.

The positive attitude level of middle school students towards the disabled at the 7th and 8th grade levels is higher than the other grade levels. In the relevant literature, there are findings that the class level students' attitudes towards disabled individuals do not make any difference and that positive attitudes are exhibited in the classrooms, and the findings obtained differ from the findings obtained from the research.

Middle school students' attitudes towards the disabled are higher than secondary schools in terms of the level of positive attitude among imam-hatip secondary school students. Caner (2019) concluded in his research that there is a positive relationship between attitudes towards persons with disabilities and religiosity.

According to the disability status in the family of secondary school students, those who have a disabled family member show more positive attitudes towards disabled people than those who do not. It is known that being frequently exposed to disability is effective in individuals' developing positive attitudes.

Compared to the status of having a disabled friend of secondary school students, those who have a disabled friend have a more positive attitude towards disabled people than those who do not. Having a friend with a disability contributes to the fact that individuals frequently interact with disabled individuals, communicate, realize their individual characteristics and thus increase their sensitivity and positive thoughts towards disabled individuals.

Recommendations

Considering that female students have higher attitudes than male students in line with the findings obtained from the study, it should be ensured that male students develop positive attitudes by increasing the knowledge level of students about disabled individuals and by modeling teachers and female students with a high level of attitude. Attitudes towards people with disabilities are shaped by the influence of the environment in the early stages. In this context, it should be ensured that students communicate with their disabled peers by including activities that will increase the sensitivity and awareness of students from the moment they start school. In this direction, help should be obtained from communication tools and other individuals in the society in order to motivate students. It should organize activities that will enable students who are not disabled among family members and who do not have a disabled person around them to establish personal closeness in order to improve their attitudes. In further studies, studies can be conducted to determine the attitude levels of students, families or teachers at different education levels towards disabled individuals and to observe negative behaviors.

<http://www.tayjournal.com>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tayjournal>

Ortaokul Öğrencilerinin Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumları

id Süleyman Arslantaş, Dr. Öğr. Üyesi

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Türkiye

suleymanarslantas@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-4989-2893

id Tuğba Pürsün, Araştırma Görevlisi

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Türkiye

tugbapursun@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-5436-1464

id Mevlüt Aydoğmuş, Dr. Öğr. Üyesi

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Türkiye

maydogmus@erbakan.edu.tr

Orcid ID: 0000-0003-1286-2970

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 18.10.2020

Kabul Tarihi: 12.04.2021

Yayınlanma Tarihi: 28.06.2021

Tr/En: Tr

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Atf: Arslantaş, S., Pürsün, T. & Aydoğmuş, M. (2021). Ortaokul öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları. *Türk Akademik Yayınlar Dergisi (TAY Journal)*, 5(1), 134-157.

Özet

Engelli bireylere gösterilen olumsuz tutumların değiştirilmesi ve sosyal kabulün sağlanması için engelli olmayan bireylerin engelli olan bireylere yönelik tutumları üzerinde hangi faktörlerin etkili olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Araştırmada ortaokul öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere karşı tutumlarının çeşitli değişkenler açısından belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda araştırmada ortaokul öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları cinsiyet, yaş, okul türü ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre karşılaştırılarak incelenmiştir. Ortaokul öğrencilerinin okul türlerine göre özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları küme örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Böylelikle 2020-2021 öğretim yılında Konya İl Merkez ilçelerinde öğrenim gören toplam 2101 ortaokul öğrencisi çalışmaya dahil edilmiştir. Veri toplama aracı olarak "Özel Gereksinimli Bireylere Karşı Tutum Ölçeği" kullanılan çalışmada parametrik istatistik teknikleriyle veriler analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre ortaokul öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının öğrenim gördükleri okulun yerleşim yeri, cinsiyet, yaş, okul türü ve yaş değişkenlerine göre farklılaştığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ortaokul, öğrenci, özel gereksinimli birey, tutum, demografik faktörler

Giriş

Engellilik; çok boyutlu bir olgu olması nedeniyle hem bireysel hem de toplumsal sonuçlar açısından ele alınması gereken karmaşık bir kavramdır. Oliver'a (1990) göre engellilik olgusu bireyin sahip olduğu yetersizliğin bir sonucu olmaktan çok engelli olan ve olmayan bireyler arasında var olan sosyal etkileşim yetersizliği ile sosyal mesafeden kaynaklanan ve engelli bireyin göz ardı edilmesi ile sonuçlanan bir durumdur. Bu durum, hem engelli bireyin hem de engelli bireye bakmakla yükümlü olanların fiziksel, sosyal ve duygusal açıdan etkilenmesine ve sonuç olarak çeşitli sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır (Girgin-Aykanat ve Balcı, 2015). Toplumdaki bireyler tarafından soyutlama, dışlama, izole etme gibi tepkilerin ortaya çıkması, olumsuz duygu ve düşünceler, yanlı davranma ve ayrımcılık engellilik kavramının toplumsal tutum ve davranışların odağı haline gelmesine neden olmaktadır.

Tutum, bir kişinin belirli insanlar veya durumlar hakkında düşünme veya hissetme şeklini karakterize eden karmaşık bir dizi inanç, duygu, değer ve eğilimlerdir (Aiden ve McCarthy, 2014). Kağıtçıbaşı'na (2008) göre tutumlar gözlenemeyen ancak gözlenebilen davranışlara yol açabilecek eğilimleri ifade etmektedir. Tutum; bilişsel, duyusal ve davranışsal öğelerden oluşmaktadır. Bu öğeler birbiriyle ilişkili olan, hem birbirlerini etkileyen hem de birbirlerinden etkilenen ve genellikle aralarında tutarlılık bulunan bir yapıya sahiptir. Bilişsel öğelerin temelinde inançlar (Morgan, 1987; Oppenheim, 1992), düşünceler, bilgi, anlama, farkında olma, gerçekler ve görüşler vardır. Bireyin bilişsel işleyişi, sistemleştirilmesi ve sınıflandırılması ile ilgilidir (İnceoğlu, 2010). Bu bağlamda, birey tutum geliştireceği obje hakkında var olan bilgilerini ve aynı türdeki objelere ilişkin düşüncelerini sınıflandırarak benzer objelere benzer tepkiler verme eğilimi gösterir. Aronson ve diğerleri (2012) bilişsel öğenin bireyin bir nesnenin olumlu ve olumsuz yönlerini sınıflandırarak o nesneye sahip olmak istenmesi veya istenmemesi konusunda hızlı karar vermesini sağladığını belirtmektedir. Bilgide oluşacak değişiklik tutumun değişmesine neden olmaktadır. Duyusal öğe, bireyin tutum objesine ilişkin duygularına yönelik gözlenebilen duygusal tepkilerden oluşmaktadır (Triandis,

1972). Bireyin tutum objesini olumlu veya olumsuz değerlendirirken duygularını ve değerlerini esas alması sonucunda olumlu tutum içinde olduğu bir nesneye karşı olumlu duygular, olumsuz tutum içinde olduğu nesneye ise olumsuz duygular geliştirmesi söz konusudur. İnceoğlu'na (1993) göre duyuşsal öğeler olumlu veya olumsuz tepki gösterilmesine bir ön eğilim niteliğindedir ve tutumun duyuşsal öğesi ağır bastığında o tutumu değiştirmek zordur. Davranışsal öğe, bireyin tutum objesine yönelik gerçekleştirdiği gözlenebilen sözel ve sözel olmayan davranışlarını içermektedir (Kağıtçıbaşı, 1985). Bireylerin engellilere yönelik anlayışları engelli bir akranı kabul etme veya dışlama kararlarının yordayıcısı olduğundan tutumların bilişsel yönünün davranışsal yönü ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür (Diamond vd., 2008; Magiati vd., 2002).

Bireylerin olumlu veya olumsuz tutum geliştirmeleri deneyimler (Ajzen ve Fishbein 1975; Diamond ve Tu, 2009; Nowicki ve Sandieson, 2002; Murchison, 1935), değerler (Rokeach 1973), durumsal bağlam (Calder vd., 1973), aile, akranlar, kitle iletişim araçları (Sezer, 2012) gibi faktörlerle ilişkilidir. Tutumlar bireyler tarafından düzenlenir ancak toplum düzeyinde oluşturulur, güçlendirilir ve deneyimlenir. Tutumlar, doğrudan deneyimleme, pekiştirme, taklit etme ve sosyal öğrenme yoluyla edinilir ve doğuştan getirilen davranışlar değildir. Zaman içinde öğrenilebilirler ve değiştirilebilirler. Herhangi bir konu, durum veya olay hakkında tutuma sahip olmak için o konunun, durumun veya olayın deneyimlenmiş olması gerekir. Ancak, bireyler deneyimleyerek tutum geliştirmedikleri durumlarda benzer bir durumla bağlantı kurarak tutum geliştirebilirler. Araştırmalar, engelli bireylerle sürekli etkileşim içinde olmanın çocukların bu bireylere karşı olumlu tutum geliştirmelerine yardımcı olduğunu göstermektedir (Esposito ve Reed, 1986; Favazza ve Odom, 1997).

Aile, tutumun nasıl olacağını belirleyen ilk kaynaktır (Nikolarazi ve Reybekiel, 2001) ve bunun sonucunda çocuklar tarafından sergilenen tutumlar annenin veya babanın tutumuyla benzerdir. Aileler bilinçli veya bilinçsiz olarak günlük hayat içinde başka insanlara karşı değerlerini veya inançlarını sergilerler ve bunun sonucunda çocukların başkalarına yönelik tutumlarını etkilemiş olurlar. Aynı şekilde, bireyler arkadaş çevreleri ile de aynı tutumları sergileme eğilimindedirler. Medya faktörü ise bireylerin tutumlarını etkileyebilir (Masci, 2018) ve bu tutumların kalıplaşmasında rol oynayabilir. Hakkında az bilgi sahibi olunan gruplara ilişkin tutum geliştirmek için başkalarından duyulan bilgilerin kullanılması yoluyla çıkarımda bulunmak ve davranışın yönünü belirlemek mümkündür. Diğer bireylerin fikirlerinin kabul edilmesi yoluyla kalıplaşmış tutumlar geliştirilir (Olson ve Fazino, 2008) ve edinilen yanlış bilgiler hem tutumlar hem de davranışsal niyetler üzerinde etkili olmaktadır (Ajzen ve Fishbein, 2005).

Tutumlar; düşünceler ve duygular olmak üzere iki bileşenden oluşmaktadır (Petty ve Cacioppo, 1981). Bireyin tutumları ve davranışları birbiriyle ilişkili olmasına rağmen sergilediği davranışlar her zaman aynı değildir. Tutumlar davranışları etkilemesine rağmen her zaman davranışa dönüşmezler. Birey düşündüğünün veya hissettiğinin tam tersi olacak biçimde hareket edebilir. Bu nedenle, bireyin tutumlarından yola çıkarak davranışları ile ilgili çıkarım yapmak mümkün olmamaktadır. Hortaçsu (2012) bireyin tutumları ve sergiledikleri davranışlar arasında ortaya çıkan tutarsızlığın nedeninin davranışın ortaya çıktığı ortamın özelliklerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Engelli bireylere yönelik tutumlar da olumlu veya olumsuz olabilir; ancak tutumların olumlu olduğu durumlarda bile algılar arasında kopukluklar

oluşabilmektedir. Toplumsal açıdan engelli bireylere yönelik tutumlar sözel olarak ifade edildiğinde olumlu görünmesine rağmen gerçek olan duygusal olarak sıklıkla bu bireylerin reddedilmesidir (Daruwalla ve Darcy, 2008; Sarı vd., 2010). Deal'e (2007) göre engelli bireylere yönelik gerçekleştirilen dolaylı olumsuz tutum ve davranışlar bu bireylerden uzak durma, korkma, acıma gibi önyargılarla ortaya çıkmaktadır.

Araştırmacılar engelli bireyler için olumlu veya en azından tarafsız sosyal ve psikolojik ortamlar oluşturmak için eğitim, istihdam, sosyal haklar ve eşitlik gibi sosyal yaşamdaki fırsatları iyileştirmek amacıyla engellilere yönelik tutumları araştırmaktadırlar (Dunn, 2019). Engelli bireylere yönelik tutumların incelendiği araştırmalar genel olarak tutumların olumsuz olduğunu göstermektedir (Chan vd., 2009; Deal, 2007; Hergenrather ve Rhodes, 2007; Knupp vd., 2009; Livneh, 1982; Mogro-Wilson vd., 2014; Vilchinsky vd., 2010). Negatif tutumlar engellilerin topluma entegrasyonunu etkileyerek (Morin vd., 2013; Verdonschot vd., 2009), fırsat ve istihdam yetersizliğine, düşük benlik algısına, izolasyona ve sonuç olarak engelli bireyler için sosyal bir yük haline gelen etiketlenme, dışlanma, tekrarlayan olumsuz sağlık sonuçlarına (Sharac vd., 2010), yaşam kalitesinin düşmesine (Zhang, vd., 2014) neden olabilir. Özyürek'e (2006) göre toplumdaki bireylerin önyargıları, kalıplaşmış yargılar ve engelli bireylere yönelik ortaya çıkan olumsuz ve haksız davranışlar engelli bireylerin toplumsal hayata katılımlarına engel olmaktadır.

Engelli bireylere gösterilen olumsuz tutumların değiştirilmesi ve sosyal kabulün sağlanması için engeli olmayan bireylerin engelli olan bireylere yönelik tutumları üzerinde hangi faktörlerin etkili olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve sosyoekonomik durum gibi değişkenler engellilere karşı tutumu etkileyen önemli birer unsurdur. Araştırmalara göre, kadınlar erkeklere göre daha fazla olumlu tutuma sahiptir (Hergenrather ve Rhodes, 2007; Jones ve Stone, 1995; Livneh, 1982; Parasuram, 2006; Rice, 2009; Rosenbaum vd., 1988; Şahin ve Bekir, 2016; Yaralı, 2015). Genç (Tait ve Purdie, 2000) ve eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin engelli bireylere karşı daha olumlu tutum içinde oldukları bilinmektedir (Au ve Man, 2006; Lau ve Cheung, 1999; Novo-Corti, 2010; Parasuram, 2006; Yazbeck vd., 2004). Tanıdık, arkadaş veya meslektaş olarak engelli bireylere aşına olma ve sürekli olarak bu bireylerle etkileşim halinde bulunma saygıyı arttırmaya katkıda bulunmaktadır (Burge vd., 2008). Sosyo-ekonomik durumun engelli bireylere karşı tutum üzerindeki etkisi araştırma sonuçlarında farklılık göstermektedir. Bazı araştırmalarda düşük ekonomik gelire sahip bireylerin daha fazla olumlu tutum gösterdiği sonucuna ulaşılrken (Greenbaum ve Wang, 1965); bazı araştırmalarda gelir düzeyi yüksek bireylerin gelir düzeyi düşük olanlara göre engelli bireylere karşı daha olumlu tutum gösterdiği ortaya konulmuştur (Parasuram, 2006).

Engelli bireylerin sosyal hayata aktif bir biçimde katılımlarını sağlamak amacıyla kurumsal veya yasal önlemler alınmasına rağmen engelli bireylere yönelik sosyal algılar bu bireylerin dışlanmasına neden olmaktadır. Toplumdaki bireylerin engellilere ilişkin yetersiz bilgileri ve önyargılı tutumlarının bir sonucu olarak engelli bireyler toplum içinde her alanda engellenmişlikle karşı karşıya kalmakla birlikte toplumsal yaşam içinde bu bireylerin bireysel farklılıklarına dikkat etmek yerine engellerine odaklanılmaktadır. Engelli bireylerin özellikle kendi akranları tarafından kabul edilmemesi, sevgi görmemesi, aşağılama, dışlama, acıma, alay etme gibi olumsuz tutumların ortaya çıkması bireylerde duygusal olarak boşluk oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar özellikle ilköğretim döneminde engelli öğrencilerin oyun

arkadaşı olarak tercih edilmediklerini, reddedildiklerini ve zihinsel, duygusal, sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyen düşük statüye yerleştirildiklerini göstermektedir (Graffi ve Minnes, 1988; Royal ve Roberts, 1987). Engelli bireyler toplum veya akran grubu tarafından beklenen uygun davranışları gerçekleştirmeleri, kendilerine güvenmeleri, olumlu benlik algısı geliştirmeleri, yüksek motivasyona sahip olmaları, kendilerini geliştirmeleri gibi pek çok konuda güçlük yaşamakta ve karşılaştıkları olumsuz tutum ve davranışları içselleştirmektedirler. Bunun bir sonucu olarak, akademik başarısızlık yaşamakta ve toplumsal yaşama uyum, bağımsız yaşam ile sosyal beceri alanlarında yetersizlik göstermektedirler.

Toplumsal bütünleşmeyi sağlamak, bütünleşmeye engel olan olumsuzlukları yok etmek, toplumsal duyarlılığı arttırmak ve uygun stratejileri belirleyebilmek amacıyla engelli bireylere karşı geliştirilen tutum ve davranışların ortaya çıkarılması gerekmektedir (Özida, 2009). Engelli bireylere yönelik tutum konusunda özellikle eğitim sürecinde öğrencilerde farkındalık oluşturarak çözüme ve önlemlere ulaşmak gerekmez. İlgili alanyazına dikkat edildiğinde engelli bireylere gösterilen tutumların yaşanılan yer, cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, ailede engelli birey bulunma ve engelli arkadaşına sahip olma durumlarına göre tutumların değişebileceği görülmektedir. Değerlerin, tutumların ve davranışların oluştuğu ilköğretim döneminde öğrencilerin engellilik ve engelli bireyler konusunda doğru bilgilendirilmeleri ve engelli bireylerle etkileşim kurmalarının sağlanması engelli bireylerin karşılaştıkları güçlüklerin önlenmesinde ve olumlu tutumların geliştirilmesinde etkili olmaktadır. Bu nedenle, öğrenciler arasında engelli bireylere karşı geliştirilen olumsuz tutumların ortadan kaldırılabilmesi için öğrencilerin tutumlarının farklılaşmasına neden olan değişkenlerin belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu araştırmada, ortaokul öğrencilerinin engelli bireylere karşı tutumlarının çeşitli değişkenler açısından belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

Ortaokul öğrencilerinin engellilere karşı tutumları;

- a) Yaşanılan yere,
- b) Cinsiyete,
- c) Yaşa,
- d) Sınıf düzeyine,
- e) Okul türüne,
- f) Ailesinde engelli birey olma ve
- g) Engelli arkadaşı olma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Nicel paradigma temelinde yürütülen çalışmada geçmişte ya da halen mevcut olan durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan (Karasar, 2000), aynı soruları yanıtlayan çok sayıda katılımcının olduğu, birçok değişkeni ölçen, birden fazla hipotezi test eden geçmişteki davranışlar, deneyimler ya da özelliklerden karşılaştırmalı çıkarım yapmaya olanak sağlayan karşılaştırmalı ilişkisel tarama araştırması (Neuman, 2010) kullanılmıştır. Bu kapsamda

araştırmada ortaokul öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları cinsiyet, yaş, okul türü ve sınıf düzeyi “değişkenlerine göre karşılaştırılarak incelenmiştir. Elde edilen veriler istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir.

Evren-Örneklem

Araştırmada örneklemin, evrenin tamamını yansıtmayı istenirse ve evren gruplar halinde bir dağılım gösteriyorsa, tesadüfi örnekleme yöntemlerinden olan küme örnekleme yöntemi iyi bir yöntemdir. Çünkü küme örnekleme yöntemi, her grup için farklı bilgilere ulaşmamızı sağlar, diğer tesadüfi örnekleme yöntemlerine göre daha küçük varyans üretir, daha hızlı, kolay ve ekonomik veri toplamayı sağlar (Neuman, 2010). Bu kapsamda ortaokul öğrencilerinin okul türlerine göre özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları küme örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Örneklemin evreni temsil etme gücünü artırmak amacıyla örnekleme katılımcı sayısı yüksek tutulmuştur. Böylelikle 2020-2021 öğretim yılında Konya İl Merkez ilçelerinde öğrenim gören toplam 2101 ortaokul öğrencisi çalışmaya dahil edilmiştir.

Tablo 1. Ortaokul Öğrencilerinin Demografik Özellikleri

İlçeler	N	%
Karatay	613	29,2
Meram	788	37,5
Selçuklu	700	33,3
Cinsiyet	N	%
Kız	1068	50,8
Erkek	1033	49,2
Okul Türü	N	%
İmam-Hatip	1457	69,3
Ortaokul	644	30,7
Sınıf Düzeyi	N	%
5. sınıf	673	32,0
6. sınıf	371	17,7
7. sınıf	547	26,0
8. sınıf	510	24,3
Toplam	2101	100

Tabloda ortaokul öğrencilerinin öğrenim gördükleri ilçe, cinsiyet, okul türü ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre dağılımları görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Ortaokul öğrencilerinden veri toplamak amacıyla kullanılacak veri toplama aracı Özel Gereksinimli Bireylere Karşı Tutum Ölçeğidir. Araştırmanın 5. 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirilmesi düşünülmüştür. Bu doğrultuda bu çağ grubu özelliklerine uygun bir ölçeğin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda çalışmada araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen “Özel Gereksinimli Bireylere Karşı Tutum” ölçeği kullanılmıştır. Ortaokul 5-8 sınıfta öğrenim gören öğrenciler için geliştirilen ölçek 5 dereceli Likert formundadır. Elde edilen veriler istatistiksel programlar ile analiz edildi. Kaiser-Meyer Olkin (KMO = 0.91) ve Bartlett's Test of Sphericity ($\chi^2 = 15228,66$) değerleri ölçeğin ortaokul örnekleme yapı geçerliği için faktör analizi yapmaya uygun olduğunu göstermektedir. Ölçeğin açımlayıcı faktör analizi ile gerçekleştirilen yapı geçerliği testleri arkadaşlık, korku ve kaygı ve akademik başarı olmak üzere üç faktörden ve 21 maddeden oluştuğunu göstermektedir. Ölçeğin alt boyutlarının güvenilirlik

katsayıları "Arkadaşlık" için 0.85, "Korku ve kaygı" alt boyutu için 0.77 ve "Akademik başarı" alt boyutu için 0.74 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin bütününe yönelik güvenirlik analizinde Cronbach alfa değeri 0.85 olarak hesaplanmış ve buna göre güvenirliğin yüksek olduğu belirlenmiştir. Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği'nin üç faktörlü yapısı, doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile test edilmiş ve tüm ölçütlerde "kabul edilebilir" ve "iyi uyum" değerleri bulunmuştur.

Araştırmanın Etik İzinleri

Yapılan bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik Kurul İzin Bilgileri:

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı = Necmettin Erbakan Üniversitesi Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi=16/04/2021

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası= 2021/208

Bulgular

Engellilere Karşı Tutum Ölçeği (5-8. sınıf) Sonuçları

Ortaokul öğrencilerinin Konya ili merkez ilçelerine göre engellilere karşı tutumları ANOVA tekniği ile analiz edilip tablo 2'de ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tablo 2. İlçelere göre tutum ölçeği ANOVA testi sonuçları

Tutum Ölçeği	İlçe	N	Ort.	Std. Sap.	F	P	Anlamlı İlişki (Tukey)
Etik Akademik	Karatay	613	3,78	0,75	22,149	0,000	Karatay>Meram Karatay>Selçuklu
	Meram	788	3,58	0,78			
	Selçuklu	700	3,47	0,81			
	Toplam	2101	3,65	0,78			
Arkadaşlık	Karatay	613	3,72	0,82	16,491	0,000	Karatay>Meram Karatay>Selçuklu
	Meram	788	3,53	0,84			
	Selçuklu	700	3,43	0,94			
	Toplam	2101	3,58	0,85			
Engellilik ve korkular	Karatay	613	3,78	0,68	3,038	0,058	-
	Meram	788	3,73	0,67			
	Selçuklu	700	3,65	0,67			
	Toplam	2101	3,74	0,67			
Toplam	Karatay	613	3,76	0,61	19,362	0,000	Karatay>Meram Karatay>Selçuklu
	Meram	788	3,61	0,62			
	Selçuklu	700	3,52	0,65			
	Toplam	2101	3,65	0,63			

Tablo 2'de verilen, ortaokul öğrencilerinin Konya ili merkez ilçelerine göre engellilere karşı tutumları ANOVA testi sonuçlarına bakıldığında, ölçeğin alt boyutlarından engellilerin etik değer ve akademik başarılarına karşı tutumlarında anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Farklılık açısından ilçelere bakıldığında, Karatay (ort:3,78) ilçesindeki ortaokul öğrencileri Meram (ort:3,58) ve Selçuklu (ort:3,47) ilçelerindeki ortaokul öğrencilerine göre

daha olumlu bir tutum sergilemektedirler. Meram ve Selçuklu ilçeleri tutumları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Ölçeğin alt boyutlarından engellilerle arkadaşlık ilişkilerine yönelik tutumlarında da anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Farklılık açısından ilçelere bakıldığında, etik değer ve akademik başarılarına yönelik tutumlarının benzeri bir şekilde arkadaşlık ilişkilerine yönelik tutumlarında da Karatay (ort:3,72) ilçesindeki ortaokul öğrencileri Meram (ort:3,53) ve Selçuklu (ort:3,43) ilçelerindeki ortaokul öğrencilerine göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler. Meram ve Selçuklu ilçeleri tutumları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Ölçeğin üçüncü alt boyutu olan engel ve engelli tanıma ile engelliye karşı korku ve kaygılarına yönelik tutumlarında ile ilçeler arasında anlamlı düzeyde ($P>0,05$) farklılığın olmadığı görülmektedir. Engel ve engelli tanıma ile engelliye karşı korku ve kaygılarına yönelik tutumlarında Karatay (ort:3,78) ilçesindeki ortaokul öğrencileri Meram (ort:3,73) ve Selçuklu (ort:3,65) ilçelerindeki ortaokul öğrencilerine göre ortalama puanlar da küçük oranda bir üstünlük sergilemekle birlikte bu istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturmamaktadır.

Ortaokul öğrencilerinin engellilere karşı tutumlarının toplam puanlarının ilçelere göre ilişkilerine bakıldığında, ölçeğin bütününde iki alt boyutundakine benzer şekilde tutumlarında da anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Ölçeğin bütününde ilçeler arasında farka bakıldığında, Karatay (ort:3,76) ilçesindeki ortaokul öğrencileri Meram (ort:3,61) ve Selçuklu (ort:3,52) ilçelerindeki ortaokul öğrencilerine göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler. Alt boyutlara göre de Meram ve Selçuklu ilçeleri tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre engellilere karşı tutumları T Testi tekniği ile analiz edilip tablo 3’de ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tablo 3. Cinsiyete göre tutum ölçeği T testi sonuçları

Tutum Ölçeği	Cinsiyet	N	Ort.	Std. Sap.	T	df	Anlamlılık
Etik Akademik	Kız	1068	3,71	0,76	3,67	2099	0,00
	Erkek	1033	3,59	0,80			
Arkadaşlık	Kız	1068	3,67	0,85	3,87	2099	0,00
	Erkek	1033	3,52	0,85			
Engellilik ve korkular	Kız	1068	3,81	0,64	4,83	2099	0,00
	Erkek	1033	3,67	0,70			
Toplam	Kız	1068	3,73	0,61	5,03	2099	0,00
	Erkek	1033	3,59	0,63			

Tablo 3’de verilen, ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre engellilere karşı tutumları T testi sonuçlarına bakıldığında, ölçeğin alt boyutlarından engellilerin etik değer ve akademik başarılarına karşı tutumlarında anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Farklılık açısından cinsiyetlere bakıldığında, kızlar (ort:3,71) ile erkeklere (ort:3,59) göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler.

Ölçeğin alt boyutlarından engellilerle arkadaşlık ilişkilerine yönelik tutumlarında da cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir.

Farklılık açısından cinsiyetlere bakıldığında, kızlar (ort:3,67) ile erkeklere (ort:3,52) göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler.

Ölçeğin üçüncü alt boyutu olan engel ve engelliye tanıma ile engelliye karşı korku ve kaygılarına yönelik tutumlarında ilk iki boyuta benzer şekilde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Ölçeğin üçüncü alt boyutunda cinsiyet açısından tutum düzeylerine bakıldığında, kızlar (ort:3,81) ile erkeklere (ort:3,67) göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler.

Ortaokul öğrencilerinin engellilere karşı tutumlarının toplam puanlarının cinsiyetlere göre ilişkilerine bakıldığında, ölçeğin bütününde alt boyutlarına benzer şekilde tutumlarında da anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Ölçeğin bütününde farklılık açısından cinsiyetlere bakıldığında, kızlar (ort:3,73) ile erkeklere (ort:3,59) göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler.

Ortaokul öğrencilerinin yaşa göre engellilere karşı tutumları Anova Testi tekniği ile analiz edilip tablo 4'de ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tablo 4. Yaşa göre tutum ölçeği ANOVA testi sonuçları

Tutum Ölçeği	Yaş	N	Ort.	Std. Sap.	F	P	Anlamlı İlişki
Etik Akademik	10 Yaş	238	3,74	0,80	1,971	0,066	Yok
	11 Yaş	530	3,62	0,79			
	12 Yaş	472	3,64	0,82			
	13 Yaş	519	3,71	0,74			
	14 Yaş	324	3,57	0,75			
	15 Yaş	18	3,61	0,90			
	Toplam	2101	3,65	0,78			
Arkadaşlık	10 Yaş	238	3,61	0,88	3,029	0,006	13yaş>10,11,12,14,15yaş
	11 Yaş	530	3,51	0,88			
	12 Yaş	472	3,57	0,90			
	13 Yaş	519	3,71	0,78			
	14 Yaş	324	3,57	0,82			
	15 Yaş	18	3,85	0,80			
	Toplam	2101	3,60	0,85			
Engellilik ve korkular	10 Yaş	238	3,77	0,66	2,525	0,019	10,12,13,14,15yaş >11yaş
	11 Yaş	530	3,65	0,67			
	12 Yaş	472	3,73	0,68			
	13 Yaş	519	3,80	0,67			
	14 Yaş	324	3,78	0,69			
	15 Yaş	18	3,84	0,65			
	Toplam	2101	3,74	0,67			
Toplam	10 Yaş	238	3,71	0,62	2,983	0,007	10,13yaş> 11,12,14,15 yaş
	11 Yaş	530	3,59	0,63			
	12 Yaş	472	3,65	0,65			
	13 Yaş	519	3,74	0,60			
	14 Yaş	324	3,64	0,62			
	15 Yaş	18	3,77	0,70			
	Toplam	2101	3,66	0,63			

Tablo 4'de verilen, ortaokul öğrencilerinin yaşlarına göre engellilere karşı tutumları ANOVA testi sonuçlarına bakıldığında, ölçeğin alt boyutlarından engellilerin etik değer ve

akademik başarılarına karşı tutumlarında anlamlı düzeyde ($P>0,05$) farklılığın olmadığı görülmektedir.

Ölçeğin alt boyutlarından engellilerle arkadaşlık ilişkilerine yönelik tutumlarında da yaşa göre anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Farklılık açısından yaşlara bakıldığında, 13 yaş grubu öğrencilerinin (ort:3,71) diğer yaş gruplarına göre engellilerle arkadaşlık ilişkilerine yönelik tutumlarında daha olumlu bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Ölçeğin üçüncü alt boyutu olan engel ve engelliye tanıma ile engelliye karşı korku ve kaygılarına yönelik tutumlarında yaşa göre anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Engel ve engelliye tanıma ile engelliye karşı korku ve kaygılarına yönelik tutumlarında 11 yaş grubu öğrencilerinin (ort:3,65) diğer yaş gruplarına göre engel ve engelliye tanıma ile engelliye karşı korku ve kaygılarına yönelik tutumlarında daha olumsuz bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin engellilere karşı tutumlarının toplam puanlarının yaşlara göre ilişkilerine bakıldığında, yaşa göre anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Farklılık açısından yaşlar incelendiğinde, 10 yaş (ort:3,71), 13 yaş (ort:3,74) ve 15 yaş (ort:3,77) grubu öğrencilerinin diğer yaş gruplarına (11 yaş ort:3,59; 12 yaş ort:3,65; 14 yaş ort:3,64;) göre engelliler yönelik tutumlarında daha olumlu bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre engellilere karşı tutumları Anova Testi tekniği ile analiz edilip tablo 5'te ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tablo 5. Sınıf düzeylerine göre tutum ölçeği ANOVA testi sonuçları

Tutum Ölçeği	Sınıf Düzeyi	N	Ort.	Std. Sap.	F	Sig.	Anlamlı İlişki
Etik Akademik	5. sınıf	673	3,66	0,80	2,500	0,029	5,7,8.sınıf> 6.sınıf
	6. sınıf	371	3,57	0,80			
	7. sınıf	547	3,72	0,77			
	8. sınıf	510	3,63	0,75			
	Toplam	2101	3,66	0,78			
Arkadaşlık	5. sınıf	673	3,57	0,88	3,214	0,007	5,7,8.sınıf> 6.sınıf 8.sınıf> 5,6,7.sınıf
	6. sınıf	371	3,50	0,90			
	7. sınıf	547	3,61	0,83			
	8. sınıf	510	3,69	0,79			
	Toplam	2101	3,60	0,85			
Engellilik ve korkular	5. sınıf	673	3,67	0,67	4,761	0,000	8.sınıf> 5,6,7.sınıf
	6. sınıf	371	3,73	0,65			
	7. sınıf	547	3,71	0,69			
	8. sınıf	510	3,86	0,66			
	Toplam	2101	3,74	0,67			
Toplam	5. sınıf	673	3,64	0,63	2,935	0,012	7,8.sınıf> 5,6.sınıf
	6. sınıf	371	3,60	0,65			
	7. sınıf	547	3,68	0,62			
	8. sınıf	510	3,73	0,61			
	Toplam	2101	3,66	0,63			

Tablo 5’de verilen, ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre engellilere karşı tutumları ANOVA testi sonuçlarına bakıldığında, ölçeğin alt boyutlarından engellilerin etik değer ve akademik başarılarına karşı tutumlarında anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Farklılık açısından sınıf düzeylerine bakıldığında, 6. Sınıf öğrencilerinin (ort:3,57) diğer sınıf düzeylerine göre engellilerle arkadaşlık ilişkilerine yönelik tutumlarında daha olumsuz bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Ölçeğin alt boyutlarından engellilerle arkadaşlık ilişkilerine yönelik tutumlarında da sınıf düzeylerine göre anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Farklılık açısından sınıf düzeylerine bakıldığında, 6. Sınıf öğrencilerinin (ort:3,50) diğer sınıf düzeylerine göre engellilerle arkadaşlık ilişkilerine yönelik tutumlarında daha olumsuz, 8. Sınıf öğrencilerinin (ort:3,69) diğer sınıf düzeylerine göre engellilerle arkadaşlık ilişkilerine yönelik tutumlarında daha olumlu bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Ölçeğin üçüncü alt boyutu olan engel ve engelliye tanıma ile engelliye karşı korku ve kaygılarına yönelik tutumlarında sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Engel ve engelliye tanıma ile engelliye karşı korku ve kaygılarına yönelik tutumlarında 8. Sınıf öğrencilerinin (ort:3,86) diğer sınıf düzeylerine göre daha olumlu bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin engellilere karşı tutumlarının toplam puanlarının sınıf düzeylerine göre ilişkilerine bakıldığında, ölçeğin bütününde sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Ölçeğin tümüne ait puanlarda 7. Sınıf (ort:3,68) ve 8. Sınıf (ort:3,73) öğrencilerinin, 5. Sınıf (ort:3,64) ve 6. sınıf (ort:3,60) düzeylerine göre daha olumlu bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin okul türlerine göre engellilere karşı tutumları T Testi tekniği ile analiz edilip tablo 6’da ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tablo 6. Okul türüne göre tutum ölçeği T testi sonuçları

Tutum Ölçeği	Okul Türü	N	Ort.	Std. Sap.	T	df	Anlamlılık
Etik Akademik	İmam-Hatip	1457	3,78	0,75	10,838	2099	0,00
	Ortaokul	644	3,34	0,76			
Arkadaşlık	İmam-Hatip	1457	3,72	0,82	9,415	2099	0,00
	Ortaokul	644	3,31	0,83			
Engellilik ve korkular	İmam-Hatip	1457	3,78	0,69	4,428	2099	0,00
	Ortaokul	644	3,63	0,62			
Toplam	İmam-Hatip	1457	3,76	0,61	10,335	2099	0,00
	Ortaokul	644	3,43	0,59			

Tablo 6’da verilen, ortaokul öğrencilerinin okul türlerine göre engellilere karşı tutumları T testi sonuçlarına bakıldığında, ölçeğin alt boyutlarından engellilerin etik değer ve akademik başarılarına karşı tutumlarında okul türüne göre anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Farklılık açısından okul türlerine bakıldığında, İmam-hatip ortaokulu öğrencileri (ort:3,78) ortaokul öğrencilerine (ort:3,34) göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler.

Ölçeğin alt boyutlarından engellilerle arkadaşlık ilişkilerine yönelik tutumlarında da okul türlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir.

Farklılık açısından okul türlerine bakıldığında, İmam-hatip ortaokulu öğrencileri (ort:3,72) ortaokul öğrencilerine (ort:3,31) göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler.

Ölçeğin üçüncü alt boyutu olan engel ve engelliye tanıma ile engelliye karşı korku ve kaygılarına yönelik tutumlarında ilk iki boyuta benzer şekilde okul düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Ölçeğin üçüncü alt boyutunda farklılık açısından okul türlerine bakıldığında, İmam-hatip ortaokulu öğrencileri (ort:3,78) ortaokul öğrencilerine (ort:3,63) göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler.

Ortaokul öğrencilerinin engellilere karşı tutumlarının toplam puanlarının okul türlerine göre ilişkilerine bakıldığında, ölçeğin bütününde alt boyutlarına benzer şekilde engellilere karşı tutumlarında da anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Ölçeğin bütününde farklılık açısından okul türlerine bakıldığında, İmam-hatip ortaokulu öğrencileri (ort:3,76) ortaokul öğrencilerine (ort:3,43) göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler.

Ortaokul öğrencilerinin ailesinde engelli birey olma durumuna göre engellilere karşı tutumları T Testi tekniği ile analiz edilip tablo 7’de ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tablo 7. Engelli aile üyesi olma durumuna göre tutum ölçeği T testi sonuçları

Tutum Ölçeği	Ailede engelli	N	Ort.	Std. Sap.	T	df	Anlamlılık
Etik Akademik	yok	1973	3,64	0,78	-2,566	2095	0,010
	Var	124	3,83	0,79			
Arkadaşlık	yok	1973	3,58	0,85	-3,741	2095	0,000
	Var	124	3,88	0,80			
Engellilik ve korkular	yok	1973	3,73	0,67	-3,247	2095	0,001
	Var	124	3,93	0,67			
Toplam	yok	1973	3,65	0,62	-3,931	2095	0,000
	var	124	3,88	0,64			

Tablo 7’de verilen, ortaokul öğrencilerinin ailesinde engelli birey olma göre engellilere karşı tutumları T testi sonuçlarına bakıldığında, ölçeğin alt boyutlarından engellilerin etik değer ve akademik başarılarına karşı tutumlarında anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Farklılık açısından ailesinde engelli birey olma durumuna bakıldığında, ailesinde engelli birey olanların (ort:3,83) ile olmayanlara (ort:3,54) göre daha olumlu bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Ölçeğin alt boyutlarından engellilerle arkadaşlık ilişkilerine yönelik tutumlarında da ailesinde engelli birey olma göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Farklılık açısından ailesinde engelli birey olma durumlarına bakıldığında, ailesinde engelli birey olanlar (ort:3,88), olmayanlara (ort:3,58) göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler.

Ölçeğin üçüncü alt boyutu olan engel ve engelliye tanıma ile engelliye karşı korku ve kaygılarına yönelik tutumlarında ailesinde engelli birey olma durumuna göre ilk iki boyuta benzer şekilde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Ölçeğin üçüncü alt boyutunda farklılık açısından ailesinde engelli birey olma durumlarına bakıldığında, ailesinde engelli birey olanlar (ort:3,93), olmayanlara (ort:3,73) göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler.

Ortaokul öğrencilerinin engellilere karşı tutumlarının toplam puanlarının ailesinde engelli birey olma durumuna göre ilişkilerine bakıldığında, ölçeğin bütününde alt boyutlarına benzer şekilde tutumlarında da anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir.

Ölçeğin bütününde farklılık açısından ailesinde engelli birey olma durumuna bakıldığında, ailesinde engelli birey olanlar (ort:3,85), olmayanlara (ort:3,65) göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler.

Ortaokul öğrencilerinin engelli bir arkadaşı olma durumuna göre engellilere karşı tutumları T Testi tekniği ile analiz edilip tablo 8’de ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tablo 8. *Engelli arkadaşı olma durumuna göre tutum ölçeği T testi sonuçları*

Tutum Ölçeği	Engelli arkadaş	N	Ort.	Std. Sap.	T	df	Anlamlı
Etik Akademik	yok	1722	3,64	0,78	-1,798	2099	0,072
	var	379	3,72	0,79			
Arkadaşlık	yok	1722	3,56	0,86	-4,489	2099	<u>0,000</u>
	var	379	3,78	0,82			
Engellilik ve korkular	yok	1722	3,73	0,67	-1,799	2099	0,072
	var	379	3,80	0,70			
Toplam	yok	1722	3,64	0,62	-3,426	2099	<u>0,001</u>
	var	379	3,76	0,63			

Tablo 8’de verilen, ortaokul öğrencilerinin engelli bir arkadaşı olma göre engellilere karşı tutumları T testi sonuçlarına bakıldığında, ölçeğin alt boyutlarından engellilerin etik değer ve akademik başarılarına karşı tutumlarında anlamlı düzeyde ($P>0,05$) farklılığın olmadığı görülmektedir.

Ölçeğin alt boyutlarından engellilerle arkadaşlık ilişkilerine yönelik tutumlarında da engelli bir arkadaşı olma göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Farklılık açısından engelli bir arkadaşı olma durumlarına bakıldığında, engelli bir arkadaşı olanlar (ort:3,78), olmayanlara (ort:3,56) göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler.

Ölçeğin üçüncü alt boyutu olan engel ve engelliye tanıma ile engelliye karşı korku ve kaygılarına yönelik tutumlarında engelli bir arkadaşı olma durumuna göre ilk boyuta benzer şekilde istatistiksel olarak ($P>0,05$) anlamlılık bulunamamıştır.

Ortaokul öğrencilerinin engellilere karşı tutumlarının toplam puanlarının engelli bir arkadaşı olma durumuna göre ilişkilerine bakıldığında, ölçeğin ikinci alt boyutuna benzer şekilde tutumlarında da anlamlı düzeyde ($P<0,05$) farklılığın olduğu görülmektedir. Ölçeğin bütününde farklılık açısından engelli bir arkadaşı olma durumuna bakıldığında, engelli bir arkadaşı olanlar (ort:3,76), olmayanlara (ort:3,64) göre daha olumlu bir tutum sergilemektedirler.

Sonuç ve Tartışma

Engellilik, nüfusun yaşlanması, kronik hastalıkların artması, yaşamı koruyan ve uzatan tıbbi ilerlemeler nedeniyle insan yaşamının doğal bir parçası haline gelmiştir (Zheng vd., 2016). Engelli bireylerin toplum hayatına katılmalarını ve toplumun etkin birer üyesi olabilmelerini engelleyen en büyük sorun toplumun önyargıları, kalıplaşmış davranışları ve olumsuz tutumlarıdır. Bu bireylerin toplumsal normlara uygun hareket edememeleri veya toplumun beklentilerini karşılayamamaları olumsuz tutumlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Olumsuz tutumların ortadan kaldırılması, sosyal entegrasyonunun sağlanabilmesi, toplumsal bilgi düzeyinin ve duyarlılığının artırılması için engelli bireylere karşı tutumların nasıl

olduğunun belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araştırmada, 5, 6, 7 ve 8. sınıfa devam eden ortaokul öğrencilerinin engellilere karşı tutumlarının çeşitli değişkenler açısından belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulguya göre, ortaokul öğrencilerinin Konya ili merkez ilçelerine göre engellilere karşı tutumlarında Karatay ilçesinde olumlu tutum diğer iki ilçeden daha yüksektir. Aynı kültürel çevre veya toplumda yaşayan her birey görüş, değer, inanç ve tutum gibi pek çok faktör açısından birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Yapılan araştırmalar engelli bireylere karşı geliştirilen tutumların yaşanılan coğrafyaya bağlı olarak değiştiğini ve sosyal değerlerin (Tekeş, 2013), dünya görüşlerinin (Parashar vd., 2008) etkili olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, ilçe bazında engelli bireylere karşı öğrencilerin geliştirdikleri tutumların farklı olması ve Karatay ilçesindeki öğrencilerin tutumlarının daha olumlu olması buradaki öğrencilerin yaşadıkları çevredeki diğer bireylerin olumlu tutum göstermeleri ile açıklanabilir.

Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre engellilere karşı tutumlarında kızlarda olumlu tutum erkeklerden daha yüksektir. İlgili literatür incelendiğinde araştırma bulguları ile benzerlik gösteren araştırma sonuçlarının olduğu görülmektedir (Avradimis ve Norwich, 2004; Bagley ve Green, 1981; Gümüş ve Tan, 2015; Hergenrather ve Rhodes, 2007; Meegan ve MacPhail, 2006; Osmanaga, 2013; Şahin ve Akyol, 2010). Bu araştırmalarda öğretmen, üniversite gibi farklı çalışma grupları ile araştırmalar yürütülse de cinsiyet açısından değerlendirildiğinde tutumlar arasında farklılığın olduğu görülmektedir. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla olumlu içinde olmalarını kızların duyarlılıklarının ve koruyuculuk duygularının fazla olması, yardım etme ve ilgili olma davranışlarını daha çok gerçekleştirmeleri ile açıklamak mümkündür. Ancak, cinsiyetin tutum puanları üzerinde etkili olmadığını gösteren araştırma sonuçları da mevcuttur (Civeler, 1990; Gülünay vd., 2019; Kaner, 2000; Kargin ve Baydık, 2002; Nowicki ve Sandieson, 2002). Araştırma sonuçlarının farklılık göstermesi engelli bireylere karşı tutumların belirlenmesinde cinsiyet değişkeninin belirleyici rol oynamadığı yönünde yorumlanabilir.

Ortaokul öğrencilerinin yaşlarına göre engellilere karşı tutumlarında 10 ve 13 yaş grubu olumlu tutum düzeyi diğer yaş gruplarından daha yüksektir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde farklı sonuçları ortaya koyan araştırmalar olduğu görülmektedir. Araştırmalar, engellilere karşı tutum üzerinde yaş değişkeni açısından farklılık olmadığı ve yaşın tutumları etkileyen belirleyici bir değişken olmadığını göstermektedir (Gedik, 2018; Perry vd., 2008; Tervo ve Palmer, 2004). Bu bağlamda, engelli bireylere karşı tutumların bireyin yaşının bir sonucu olmadığı belirtilmektedir. Engelli bireylere karşı geliştirilen olumsuz tutumlar erken yaş dönemlerine denk gelmekle birlikte (Richardson vd., 1961) okul dönemi başladığında tutumlarda değişiklikler meydana gelmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin sınıf seviyelerine göre engellilere karşı tutumlarında 7. ve 8.sınıf düzeyinde olumlu tutum düzeyi diğer sınıf düzeylerine göre daha yüksektir. İlgili alanyazınında sınıf düzeyinin öğrencilerin engelli bireylere karşı tutumlarının farklılık oluşturmadığı ve sınıflarda olumlu tutumların sergilendiğine yönelik bulgular bulunmakta ve ulaşılan bulgular araştırmadan elde edilen bulgu ile farklılık göstermektedir. Gümüş ve Tan (2015) yaptıkları araştırma sonucunda sınıf düzeyinin özel gereksinimi olan öğrencilere yönelik tutumlar

üzerinde etkili olduğunu ve 3. sınıf öğrencilerinin en olumlu 7. sınıf öğrencilerinin ise daha az olumlu tutum sergilediklerini ortaya çıkarmıştır. Gülünay ve arkadaşları (2019) ile Öztürk ve Abakay (2014) yaptıkları araştırmalar sonucunda sınıf düzeyi açısından öğrencilerin tutum puanları arasında anlamlı farklılık olmadığını belirtmişlerdir. Kargın ve Baydık (2002) ise araştırmalarının sonucunda işitme engelli öğrencilerin engelli akranlarına karşı tutumlarının sınıf düzeyine göre farklılaştığı ile 9. sınıftaki öğrencilerin tutumlarının 10. ve 11. sınıftaki öğrencilere göre; 10. sınıftaki öğrencilerin 11. sınıftaki öğrencilere göre daha olumlu olduğuna ulaşımlardır. Araştırma sonucunda 7. ve 8. sınıftaki öğrencilerinin tutum düzeylerinin yüksek olması yaş ilerledikçe engelli bireylere yönelik farkındalığın, sosyal kabul düzeyinin artmasının ve daha fazla iletişim kurmalarının bir sonucu olarak değerlendirilmek mümkündür.

Ortaokul öğrencilerinin okul türlerine göre engellilere karşı tutumlarında imam-hatip ortaokulu öğrencileri olumlu tutum düzeyi açısından ortaokullara göre daha yüksektir. Caner (2019) yaptığı araştırmasında engelli bireylere karşı tutumlar ile dindarlık arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dini eğitim veren okullarda öğrenim gören öğrencilere engelli bireylere sevgi, saygı, ilgi, şefkat ve merhamet gösterilmesi gibi erdemler (Bahadır, 2011) ve insanların birbirlerine karşı sevgi göstermeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Araştırma sonucunda imamhatip ortaokulundaki öğrencilerin tutumlarının daha olumlu olması okul ortamında olumlu duygu ve davranışların üzerinde daha fazla durulması ile ilişkilendirilebilir.

Ortaokul öğrencilerinin ailesinde engelli olma durumuna göre engellilere karşı tutumlarında ailesinde engelli birey olanlar, olmayanlara göre daha olumlu tutum sergilemektedir. Engelliliğe sıkça maruz kalıyor olmanın bireylerin olumlu tutum geliştirmelerinde etkili olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, aile içinde engelli bir bireyin var olması bu bireylerle beraber yaşıyor olmanın bir sonucu olarak etkileşime girme imkanını arttıracığından olumlu tutum geliştirmeye katkı sağladığı söylenebilir. İlgili alanyazınında araştırma sonuçlarında farklılık olduğu ve engelli bireylere karşı tutumların ailede engel birey olup olmamasına göre farklılaşmadığı görülmektedir (Çakırer vd., 2018; Franke vd., 2016; Gedik, 2019; Kargın ve Baydık, 2002; Sarı vd., 2010). Bu çalışmada farklı bir sonuca ulaşılmış olması aile bireylerinin engelli olan aile üyesine yaklaşımlarının olumlu olması ve bunun sonucu olarak öğrencilerin aile bireylerinin model olmaları ve olumlu tutumlardan etkilenmeleri ile sağlanabilmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin engelli bir arkadaşı olma durumuna göre engellilere karşı tutumlarında engelli bir arkadaşı olanlar, olmayanlara göre daha olumlu tutum sergilemektedir. Engelli bir arkadaşına sahip olma, bireylerin engelli bireylerle sıklıkla etkileşim halinde bulunmasına, iletişim kurmasına, bireysel özelliklerini fark etmelerine ve dolayısıyla engelli bireylere yönelik duyarlılığın ve olumlu düşüncelerin artmasına katkı sağlamaktadır. Araştırmalar engelli bireylerle iletişim içinde olmanın olumlu tutumları geliştirdiğini ve toplum tarafından kabul düzeylerini arttırdığını göstermektedir (Barr ve Bracchitta, 2008; Laws ve Kelly, 2005; Marom vd., 2007). Gümüş ve Tan (2015) araştırmalarında çevrelerinde engelli birey olan öğrencilerin engelli bireylere karşı tutumlarının çevrelerinde engelli birey bulunmayan öğrencilere göre daha fazla olumlu tutuma sahip oldukları sonucuna ulaşarak bu durumun çevresinde engelli birey bulunmasının öğrencilerin yaşamlarını etkilememiş olması ile ilişkilendirmişlerdir.

Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrusunda ortaokul öğrencileri arasında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre tutumlarının daha yüksek olması göz önüne alındığında öğrencilerin engelli bireylere ilişkin bilgi düzeylerini arttırılması, öğretmenlerin ve tutum düzeyi yüksek olan kız öğrencilerin model olması yoluyla erkek öğrencilerin olumlu tutum geliştirilmeleri sağlanmalıdır. Engelli bireylere yönelik tutumlar erken dönemlerde çevrenin etkisi ile şekil alınmaktadır. Bu bağlamda, okula başlanıldığı andan itibaren öğrencilerin duyarlılıklarını ve farkındalıklarını arttıracak çalışmalara yer verilerek öğrencilerin engelli akranları ile iletişim kurmaları sağlanmalıdır. Bu doğrultuda, öğrencilerin motive edilmesi amacıyla iletişim araçlarından ve toplumdaki diğer bireylerden yardım alınmalıdır. Aile bireyleri arasında engelli olmayan ve çevrelerinde engelli birey bulunmayan öğrencilerin tutumlarını iyileştirmek amacıyla kişisel yakınlık kurmalarını sağlayacak etkinlikler düzenlemelidir. İleri çalışmalarda, farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin, ailelerin veya öğretmenlerin engelli bireylere karşı tutum düzeylerini belirlemeye yönelik ve olumsuz davranışlara ilişkin gözlemlere yer verilen çalışmalar düzenlenebilir.

Kaynakça

- Aiden, H., & McCarthy, A. (2014). *Current attitudes towards disabled people*. London: Scope.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (2005). The influence of attitudes on behavior.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (1975). A Bayesian analysis of attribution processes. *Psychological bulletin*, 82(2), 261.
- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2012). *Social psychology*. Pearson Higher Ed.
- Au, K. W., & Man, D. W. (2006). Attitudes toward people with disabilities: A comparison between health care professionals and students. *International Journal of Rehabilitation Research*, 29(2), 155-160.
- Avramidis, E., & Norwich, B. (2004). Las actitudes de los profesores hacia la integración y la inclusión: Revisión de la bibliografía sobre la materia. *Entre dos mundos: Revista de traducción sobre discapacidad visual*, (25), 25-44.
- Bagley, M. T., & Green, J. F. (1981). *Peer Attitudes Toward the Handicapped Scale (PATHS)*. Austin, TX: Pro-Ed.
- Bahadır, E. (2011). *İlköğretim 8. sınıf "maddenin halleri ve ısı ünitesi'nin öğretiminde işbirlikli öğrenme temelli bilimsel mektupların kullanılmasının öğrencilerin tutum, başarı ve bilimsel-okuryazarlıklarına etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzincan.
- Barr, J. J., & Bracchitta, K. (2008). Effects of contact with individuals with disabilities: Positive attitudes and majoring in education. *The Journal of Psychology*, 142(3), 225-244.
- Burge, P., Ouellette-Kuntze, H., Hutchinson, N. & Box, H. (2008). A quarter century of inclusive education for children with intellectual disabilities in Ontario: Public perceptions. *Canadian Journal of Educational Administration and Policy* 87(3),1-22.
- Calder, B. J., Ross, M., & Insko, C. A. (1973). Attitude change and attitude attribution: Effects of incentive, choice, and consequences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 25(1), 84.
- Caner, S. M. (2019). *Dindar bireylerin engellilere karşı tutum ve davranışları üzerine bir araştırma*. Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Chan, F., Livneh, H., Pruett, S. R., Wang, C. C., & Zheng, L. X. (2009). Societal attitudes toward disability: Concepts, measurements, and interventions.
- Civelek, A H (1990) *Eğitilebilir zihinsel özürlü çocukların sosyal kabul görmelerinde normal çocukların bilgilendirilmelerinin ve iki grubun resim-iş ve beden eğitimi derslerinde bütünleştirilmelerinin etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Çalbayram, N. Ç., Aker, M. N., Akkuş, B., Durmuş, F. K., ve Tutar, S. (2018). Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin engellilere yönelik tutumları. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 30-40.
- Daruwalla, P. S. & Darcy, S. (2005). Personal and societal attitudes to disability. *Annals of Tourism Research*, 32(3), 549-570
- Deal J. J. (2007). *Retiring the Generation Gap: How Employees Young and Old Can Find Common Ground*. San Francisco: John Wiley & Son.
- Diamond, K., & Tu, H. (2009). Relations between classroom context, physical disability and preschool children's inclusion decisions. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30(2), 75-81.
- Diamond, K. E., Hong, S. Y., & Tu, H. (2008). Context influences preschool children's decisions to include a peer with a physical disability in play. *Exceptionality*, 16(3), 141-155.
- Dunn, D. S. (Ed.). (2019). *Understanding the experience of disability: Perspectives from social and rehabilitation psychology*. Oxford University Press.
- Esposito, B. G., & Reed, T. M. (1986). The effects of contact with handicapped persons on young children's attitudes. *Exceptional Children*, 53(3), 224-229.
- Favazza, P. C., & Odom, S. L. (1997). Promoting positive attitudes of kindergarten-age children toward people with disabilities. *Exceptional children*, 63(3), 405-418.
- Franke, A. G., Lehmborg, S., & Soyka, M. (2016). Pharmacological Neuroenhancement: teachers' knowledge and attitudes-Results from a survey study among teachers in Germany. *Substance abuse treatment, prevention, and policy*, 11(1), 1-11.
- Gedik, Z. (2019). Self-compassion and health-promoting lifestyle behaviors in college students. *Psychology, health & medicine*, 24(1), 108-114.

- Girgin-Aykanat, & B., Balci, S. 2015. Fiziksel Engelli Çocuk ve Ailesinin Evde Bakım Gereksinimi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 305-17.
- Graffi, S., & Minnes, P. M. (1988). Attitudes of primary school children toward the physical appearance and labels associated with Down syndrome. *American journal of mental retardation: AJMR*, 93(1), 28-35.
- Greenbaum, J. J., & Wang, D. D. (1965). A semantic-differential study of the concepts of mental retardation. *The Journal of general psychology*, 73(2), 257-272.
- Gülünay, Y. İ., Kayışoğlu, N. ve İlhan, L. (2019). Beden eğitimi öğretmeni adaylarının zihinsel engelli çocuklara yönelik tutumlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. 1. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 626-639.
- Gümüş, M. ve Tan, Ç. (2015). İlkokul ve ortaokul çağında kaynaştırma eğitimi gören öğrencilere karşı normal gelişim gösteren öğrencilerin tutumlarının incelenmesi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 79-94.
- Hergenrather, K., & Rhodes, S. (2007). Exploring undergraduate student attitudes toward persons with disabilities: Application of the disability social relationship scale. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 50(2), 66-75.
- Hortaçsu, N. (2012). *En güzel psikoloji sosyal psikoloji*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- İnceoğlu, M. (2010). *Tutum algı iletişim* (No: 69, 5. Baskı). İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları.
- İnceoğlu, M. (1993). *Tutum algı iletişim*. Ankara: Verso Yayıncılık.
- Jones, G. E., & Stone, D. L. (1995). Perceived discomfort associated with working with persons with varying disabilities. *Perceptual and motor skills*, 81(3), 911-919.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2008). *Günümüzde insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1985). Culture of separateness-culture of relatedness. In C. Klopp (Ed.), 1984: Vision and reality. Papers in comparative studies (Vol. 4, pp. 91-99). Columbus, OH: Ohio State University.
- Kaner, S. (2000). Akran ilişkileri ölçeği ve akran sapması ölçeği geliştirme çalışması. <http://i-rep.emu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11129/2582/914.pdf?sequence=1>
- Karasar, N. (2000). *Bilimsel araştırma yöntemleri (Research methods in science)*. Ankara: Nobel Yayın Dajitim.
- Kargin, T., ve Baydık, B. (2002). Kaynaştırma ortamındaki işiten öğrencilerin işitme engelli akranlarına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 27-39.
- Knupp, H., Walter, A., Darry, K., & Esmail, S. (2009). *Attitudes and perceptions towards disability and sexuality*. Department of Occupational Therapy, University of Alberta. Canada.
- Lau, J. T. F., & Cheung, C. K. (1999). Discriminatory attitudes to people with intellectual disability or mental health difficulty. *International Social Work*, 42(4), 431-444.
- Laws, G., & Kelly, E. (2005). The attitudes and friendship intentions of children in United Kingdom mainstream schools towards peers with physical or intellectual disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*, 52(2), 79-99.
- Livneh, H. (1982). On the origins of negative attitudes towards people with disabilities. *Rehabilitation literature*.
- Magiati, I., Dockrell, J. E., & Logotheti, A. E. (2002). Young children's understanding of disabilities: the influence of development, context, and cognition. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 23(4), 409-430.
- Marom, M., Cohen, D., & Naon, D. (2007). Changing disability-related attitudes and self-efficacy of Israeli children via the Partners to Inclusion Programme. *International Journal of Disability, Development and Education*, 54(1), 113-127.
- Masci, C. A. (2018). *Changing attitudes: The impact of a disability awareness class*.
- Meegan, S., & MacPhail, A. (2006). Irish physical educators' attitude toward teaching students with special educational needs. *European Physical Education Review*, 12(1), 75-97.
- Mogro-Wilson, C., Davidson, K., & Bruder, M. B. (2014). An empowerment approach in teaching a class about autism for social work students. *Social Work Education*, 33(1), 61-76.

- Morgan, K. W. (Ed.). (1987). *Islam, the straight path: Islam interpreted by Muslims*. Motilal Banarsidass Publ.
- Morin, D., Rivard, M., Crocker, A. G., Boursier, C. P., & Caron, J. (2013). Public attitudes towards intellectual disability: A multidimensional perspective. *Journal of Intellectual Disability Research, 57*(3), 279-292.
- Murchison, C. (1935). The experimental measurement of a social hierarchy in gallus domesticus: 1. the direct identification and direct measurement of social reflex no. 1 and social reflex no. *The Journal of General Psychology, 12*(1), 3-39.
- Neuman, W. L. (2010). Social research methods: Quantitative and qualitative methods. *Anthrop Educ Q, 3*.
- Nikolarazi, M., & De Reybekiel, N. (2001). A comparative study of children's attitudes towards deaf children, children in wheelchairs and blind children in Greece and in the UK. *European Journal of Special Needs Education, 16*(2), 167-182.
- Novo-Corti, M. I. (2010). Attitudes toward disability and social inclusion: An exploratory analysis.
- Nowicki, E. A., & Sandieson, R. (2002). A meta-analysis of school-age children's attitudes towards persons with physical or intellectual disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education, 49*(3), 243-265.
- Oliver, M. (1990). Disability definitions: the politics of meaning. In *The politics of disablement* (pp. 1-11). Palgrave, London.
- Olson, M. A., & Fazio, R. H. (2008). Implicit and explicit measures of attitudes: The perspective of the MODE model.
- Osmanaga, F. (2013). The role of gender in children's attitudes towards pupils with disabilities. *Źivot i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, 59*(29), 405-418.
- Oppenheim A. N. (1992) *Questionnaire design, interviewing and attitude measurement*. Pinter, London.
- Özida, B. (2009). Toplum Özürlülüđü Nasıl Anlıyor? 33-35.
- Öztürk, H., ve Abakay, U. (2014). Research of attitudes of the students studying in schools of physical education and sport toward disabled kids. *Türk Spor ve Egzersiz Dergisi, 16*(3), 66-68.
- Özyürek, M., (2006). *Engellilere yönelik tutumların değiştirilmesi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Parashar, D., Chan, F., & Leierer, S. (2008). Factors influencing Asian Indian graduate students' attitudes toward people with disabilities: A conjoint analysis. *Rehabilitation Counseling Bulletin, 51*(4), 229-239.
- Parasuram, K. (2006). Variables that affect teachers' attitudes towards disability and inclusive education in Mumbai, India. *Disability & Society, 21*(3), 231-242.
- Perry, T. L., Ivy, M., Conner, A., & Shelar, D. (2008). Recreation student attitudes towards persons with disabilities: considerations for future service delivery. *Journal of Hospitality, Leisure, Sports and Tourism Education (Pre-2012), 7*(2), 4.
- Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1981). Issue involvement as a moderator of the effects on attitude of advertising content and context. *ACR North American Advances*.
- Rice, C. J. (2009). Attitudes of undergraduate students toward people with intellectual disabilities: Considerations for future policy makers. *College Student Journal, 43*(1), 207-216.
- Richardson, S. A., Goodman, N., Hastorf, A. H., & Dornbusch, S. M. (1961). Cultural uniformity in reaction to physical disabilities. *American sociological review, 24*1-247.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free press.
- Rosenbaum, P. L., Armstrong, R. W., & King, S. M. (1988). Determinants of children's attitudes toward disability: A review of evidence. *Children's Health Care, 17*(1), 32-39.
- Royal, G. P., & Roberts, M. C. (1987). Students' perceptions of and attitudes toward disabilities: A comparison of twenty conditions. *Journal of Clinical Child Psychology, 16*(2), 122-132.
- Sarı, H. Y., Bektaş, M., ve Altıparmak, S. (2010). Hemşirelik öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi, 27*(2), 80-83.
- Sharac, J., Mccrone, P., Clement, S., & Thornicroft, G. (2010). The economic impact of mental health stigma and discrimination: a systematic review. *Epidemiol Psichiatr Soc, 19*(3), 223-32.

- Şahin, H., ve Bekir, H. (2016). Üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(3), 767-779.
- Şahin, H., ve Akyol, A. D. (2010). Evaluation of nursing and medical students' attitudes towards people with disabilities. *Journal of Clinical Nursing*, 19(15-16), 2271-2279.
- Tait, K., & Purdie, N. (2000). Attitudes toward disability: Teacher education for inclusive environments in an Australian university. *International Journal of Disability, Development and Education*, 47(1), 25-38.
- Tekeş, B., ve Hasta, D. (2013). *Engellilere yönelik tutum ölçeği, özgeciliğe ölçeği ve tolerans ölçeklerine ilişkin uyarlama çalışmaları*. Yayınlanmamış Araştırma Raporu.
- Tervo, R. C., & Palmer, G. (2004). Health professional student attitudes towards people with disability. *Clinical rehabilitation*, 18(8), 908-915.
- Triandis, H. C. (1972). The impact of social change on attitudes. *Attitude, Conflict, and Social Change*, 127-136.
- Verdonschot, M. M., De Witte, L. P., Reichrath, E., Buntinx, W. H. E., & Curfs, L. M. (2009). Community participation of people with an intellectual disability: A review of empirical findings. *Journal of intellectual disability research*, 53(4), 303-318.
- Vilchinsky, N., Findler, L., & Werner, S. (2010). Attitudes toward people with disabilities: The perspective of attachment theory. *Rehabilitation Psychology*, 55(3), 298.
- Yaralı, D. (2015). Öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Education Faculty*, 17(2), 431-455.
- Yazbeck, M., McVilly, K., & Parmenter, T. R. (2004). Attitudes toward people with intellectual disabilities: An Australian perspective. *Journal of Disability Policy Studies*, 15(2), 97-111.
- Zhang, L., Zhao, J., Xiao, H., Zheng, H., Xiao, Y., Chen, M., & Chen, D. (2014). Mental health and burnout in primary and secondary school teachers in the remote mountain areas of Guangdong Province in the People's Republic of China. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 10, 123.